

Інформація

Л.К. Семів, С.Л. Шульц

Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону

Стратегія формування в Україні на період до 2015 р. інститутів знань, посилення значущості гуманітарної сфери у соціально-економічному розвитку України та її регіонів вимагає розроблення нових теоретико-методичних та прикладних підходів до дослідження інноваційного розвитку. Україна увійшла у ХХІ ст. державою, яка динамічно розвивається, прагне найактивніше включитися у суспільно-економічні процеси сучасного світу та інтегруватися в європейське співтовариство. Така спрямованість розвитку вимагає від центральних та місцевих владних структур вироблення нових підходів та механізмів використання соціально-економічного, інноваційного, людського потенціалів країни та регіонів. Запорукою реалізації цих стратегічних факторів є потужний потенціал освіти і фундаментальної науки, нових сфер економічної діяльності, людський капітал, творчі здібності людей, їх інноваційна якість, інтелектуальний капітал, інноваційна культура. Відтак спектр наукових досліджень щодо інноваційного розвитку розширюється і набирає ознак інтелектуально-інноваційного типу розвитку. Саме засади цієї проблеми розкриваються у науковій темі «Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії України», над якою працювала упродовж 2007–2008 рр. група науковців ІРД НАН України під керівництвом д.е.н., проф. Л.К. Семів (№ держ. реєстрації 0106U013079).

Мета наукових досліджень за темою полягає в системному дослідженні проблем інтелектуально-інноваційного розвитку регіону, розробленні теоретико-методологічних основ інтелектуально-інноваційного розвитку регіону та обґрунтуванні напрямів і механізмів його реалізації в умовах євроінтеграційної стратегії України. Завдання дослідження розкриті у блоках проблем, а саме: розроблення теоретико-методологічних основ; опрацювання економіко-просторових аспектів, соціальних детермінант та визначення ролі освіти і науки в забезпеченні інтелектуально-інноваційного розвитку регіону; обґрунтування програмно-цільового підходу в забезпеченні економіки регіону професійними робітничими кадрами в системі інноваційної моделі розвитку (на прикладі Львівської області).

В частині розроблення теоретико-методологічних основ інтелектуально-інноваційного розвитку регіону:

- *визначено поняття інтелектуально-інноваційного типу розвитку, під яким авторський колектив розуміє розвиток усіх сфер людської діяльності на базі використання знань, вітчизняного інтелекту, освіти, науки, а не лише запозичених інновацій, тобто на основі пріоритетності соціогуманістичних орієнтирів, національних традицій та інноваційної культури, всебічного і неперервного розвитку людини. Це поняття відрізняється від існуючих понять: пріоритетністю соціогуманістичних орієнтирів, національних традицій та інноваційної культури; наявністю двох груп факторів впливу на особли-*

вості, динаміку, результативність інтелектуально-інноваційного розвитку (безпосередні джерела і рушійні сили). Такими двома групами факторів інтелектуально-інноваційного розвитку є: безпосередні джерела та рушійні сили. Безпосередні джерела інтелектуально-інноваційного розвитку регіону, країни – це інституціональні структури (освітні заклади, науково-дослідні інститути, проектно-конструкторські підрозділи, технопарки, бізнес-інкубатори та ін.), де об'єктивно творяться науково-пошуковий, проектний, апробаційний, впроваджувальний та експлуатаційний цикли нововведень. Рушійні сили інтелектуально-інноваційного розвитку є суб'єктивними, адже діють опосередковано через систему мотивацій, потреб, інтересів та творчу активність конкретної людини (досліджували д.е.н. С.Й. Вовканич, д.е.н. Л.К. Семів, к.е.н. М.В. Максимчук);

- *обґрунтовано соціогуманістичну складову інтелектуально-інноваційного розвитку регіону* (надає пріоритети освіті та науці як основним гуманітарним напрямкам випереджальної політики України) та поняття інноваційної культури як фундаменту інтелектуально-інноваційного розвитку (досліджували д.е.н. С.Й. Вовканич, д.е.н. Л.К. Семів);
- *розкрито роль просторової парадигми в інтелектуально-інноваційному розвитку*. Орієнтація на інноваційну модель розвитку сучасного економічного простору пов'язується з двома основними векторами просторових переміщень – носіїв інновацій та самих інновацій. Реалізація першого вектора потребує підвищення рівня міжнародної мобільності українських та залучення іноземних вчених, розробки державних програм і механізмів підтримки та стимулювання цього процесу. Другий вектор просторових переміщень вимагає посиленої уваги до формування і розвитку інноваційних мереж різних типів, врахування співвідношення економічних, інтелектуальних і політичних центрів та міграції інноваційно-технологічних центрів, а також чинників і закономірностей дифузії інновацій у контексті мобільності інновацій та їх носіїв (досліджувала к.е.н. С.Л. Шульц);
- *визначено особливості інституційного забезпечення інтелектуально-інноваційного розвитку регіону*, виділено та проаналізовано його компонентну структуру, основні функції (управлінсько-регуляторна, адаптаційна, трансформаційна, обмежувальна та стимулююча). В інституті управління інтелектуально-інноваційним розвитком регіону виділено сфери управлінських впливів, взаємодія яких відбувається через інституції регіональної системи управління. На основі вивчення європейського досвіду аспектів інтелектуально-інноваційного розвитку визначено нове ставлення європейських країн та європейських інституцій до інституційних змін у сфері інтелектуально-інноваційної діяльності, яке підпорядковане створенню європейського наукового простору. Окреслено основні напрями інституційних трансформацій інтелектуально-інноваційним розвитком регіону, зокрема: поглиблення інтеграції регіональних освітніх і наукових інституцій, стимулювання створення «академічного інноваційного поясу» навколо регіональних наукових центрів НАНУ, запровадження «інноваційності» як одного з основних статистичних критеріїв оцінки регіонального розвитку, розробка та впровадження регіональних програм інноваційної політики на основі використання досвіду регіонів-лідерів, запровадження стандартів та методології оцінки показників інноваційного розвитку регіонів із використанням підходів ЄС (досліджував к.е.н. М.В. Максимчук).

У блоці економіко-просторових аспектів інтелектуально-інноваційного розвитку регіонів України:

- *досліджено передумови формування регіональних інноваційних систем в Україні та оцінено рівень інноваційного розвитку регіонів України.* Автори доводять, що саме регіональний рівень економічної діяльності є ключовим для забезпечення стійких інноваційних конкурентних переваг країни на глобальному ринку в довгостроковій перспективі (одна з ідей концепції РІС). На основі авторської методики здійснена оцінка інноваційного рівня розвитку регіонів. До розрахунку залучено 17 основних індикаторів, які розподілено на 4 групи і відображають окремий аспект розвитку сфери інноваційної діяльності регіону (інтелектуальна власність, фінансове забезпечення, науковий потенціал, інноваційна результативність). Такий підхід дозволив виявити слабкі місця в інноваційному потенціалі певної території та чіткіше сформулювати інноваційну політику розвитку як окремого регіону, так і усієї національної економіки на перспективний період (досліджував к.е.н. І.Ф. Назаркевич).
- *проаналізовано диференціацію регіонів за рівнем інтелектуально-інноваційного розвитку як важливого чинника посилення асиметричності процесів регіонального соціально-економічного зростання.* Аналіз динаміки міжрегіональної нерівномірності інноваційного розвитку здійснено в світлі концепції σ -конвергенції з використанням показників: коефіцієнта варіації, коефіцієнта Джині, індекса Тейла. Зроблено висновок, що зниження асиметричності інноваційного розвитку українських регіонів відбувається не за рахунок залучення усіх регіонів до інноваційної діяльності, а за рахунок їх однакової віддаленості від інноваційної моделі розвитку. Доведено, що саме міжрегіональне та міжнародне співробітництво може виступити сьогодні одним із визначальних чинників реалізації інтелектуально-інноваційного потенціалу та залучення усіх регіонів України до інтелектуально-інноваційних процесів (досліджувала к.е.н. І.З. Сторонянська);
- *оцінено вплив економічної концентрації на інтелектуально-інноваційну діяльність у регіонах України.* Концентрація інтелектуальних, матеріальних і фінансових ресурсів, їх ефективне комбінування у часі і просторі є умовою ефективності інноваційної діяльності. Формування ареалів інноваційної діяльності внаслідок розвитку концентраційних процесів є передумовою створення нових інноваційних мереж та посилення дифузії інновацій в економічному просторі країни. Тому дослідження закономірностей розвитку процесів економічної концентрації (на основі показників: *ступеня концентрації інноваційної діяльності, щільності інноваційного потоку, інтенсивності структурних зрушень у регіональній диверсифікації інноваційних витрат, територіального коефіцієнта структурного зсуву інноваційних витрат регіонів у міжгалузевому їх розподілі*) дозволяє: вивчати шляхи інтенсифікації інтелектуально-інноваційного розвитку регіону, обґрунтовувати напрями фінансування цієї сфери, реалізацію стратегічних орієнтирів інноваційного розвитку регіонів України загалом (досліджувала к.е.н. С.Л. Шульц);
- *з'ясовано підходи до визначення рівня інноваційності виробничого потенціалу регіону* (рівень його якісних змін, що забезпечується синергетичним ефектом взаємодії всіх його структурних елементів у процесі їх інноваційної трансформації). Оцінено рівень інноваційності виробничого потенціалу регіону та побудовано рейтинг регіонів за значенням інноваційної, техніко-технологічної, фінансової та професійно-кваліфікаційної складових, розраховано загальний

рейтинг інноваційності виробничого потенціалу регіонів України (досліджувала к.е.н. О.М. Луцків);

- *розкрито аспекти фінансування інноваційного розвитку регіонів України, яке сьогодні не є потужним інструментом регулювання інноваційного розвитку в Україні та не виконує стимулюючої функції у процесах зниження диференціації інноваційного простору в державі. Для доведення даної гіпотези використано регресійні однофакторні лінійні моделі, які описують залежності ВРП від показників фінансування інноваційної діяльності в регіоні (кількість отриманих патентів дослідниками регіону; кількість підприємств, що займаються інноваційною діяльністю у регіоні; обсяг реалізованої інноваційної продукції регіону). Доведено потребу залучити до фінансування інноваційної діяльності комерційних фінансових установ (інвестиційних фондів, комерційних банківських установ тощо), визначено основні перешкоди активного використання комерційних кредитів для фінансування інноваційної діяльності в Україні. На основі дослідження можливих джерел фінансування та аналізу супутніх фінансових потоків інноваційної діяльності в Україні на регіональному рівні розроблено комплексну модель фінансового забезпечення інноваційного процесу в регіоні (досліджувала к.е.н. І.З. Сторонянська).*

В частині соціальних детермінант інтелектуально-інноваційного розвитку регіонів:

- *запропоновано авторський підхід до дослідження соціальних факторів інтелектуально-інноваційного розвитку регіону, який передбачає розширення теоретико-методологічного підґрунтя регіонального аналізу через включення в соціальну економіку, в концепцію людського розвитку філософської концепції соціальності (досліджувала д.е.н. У.Я. Садова);*
- *окреслено соціально-економічні наслідки девіантної поведінки населення для інтелектуально-інноваційного розвитку регіону. З метою визначення портрета девіантної поведінки молоді було проведено власне соціологічне опитування (квітень-травень 2006 р., м. Львів). Обсяг вибірки становив 1240 дітей віком 13–17 років. На основі, отриманих соціологічних оцінок визначено імовірності появи основні ризиків втрат людського потенціалу внаслідок споживання алкогольних напоїв у підлітковому та старшому підлітковому віці (зниженням рівня духовності, знань та інтелектуального потенціалу, а також людського розвитку) (досліджувала м.н.с. Н.І. Андрусин);*
- *визначено напрями регулювання соціального захисту носіїв інтелектуально-інноваційного потенціалу. Для оцінки ступеня соціальної захищеності фахівців використано результати експертного опитування представників інноваційної сфери Західного регіону, які безпосередньо керують науковими, менеджерсько-управлінськими та підприємницькими (в т. ч. виробничими) структурами. Більшість працівників інноваційної сфери пов'язує перешкоди до власної повноцінної самовіддачі через працю, насамперед, з недоліками її матеріального, організаційного, соціально-психологічного та ін. забезпечення. Зроблено висновок про доволі песимістичне сприйняття учасниками опитування соціального становища інтелігенції, яке оцінювалося не тільки через призму особистих або родинних інтересів і проблем, але й через узагальнене бачення ситуації в державі щодо цієї категорії фахівців (досліджував к.е.н. В.Я. Бідак).*

В епіцентрі досліджуваної наукової теми – освіта та наука в забезпеченні інтелектуально-інноваційного розвитку регіону. В цій частині:

- *узагальнено світові та європейські орієнтири розвитку освітньої й наукової складових інтелектуально-інноваційного розвитку регіону* (досліджувала д.е.н. Л.К. Семів);
- *розкрито якісну характеристику та підходи до оцінювання потенціалу вищої освіти регіону*. Реалізація першочергових завдань інноваційної стратегії значною мірою визначається: розвитком університетської освіти в регіонах, інноваційним характером вищої освіти, механізмами забезпечення якості вищої освіти, рівності доступу до навчання, реалізацією засад неперервної освіти. Запропоновано оцінити регіональний рівень потенціалу вищої освіти на основі методики розрахунку інтегрального показника та індексів компонент, які дозволяють: простежити процес формування освітньо-професійної складової потенціалу ВО в розрізі окремих регіонів України; визначити пріоритети освітньо-професійної діяльності в умовах трансформаційних змін в українській економіці. Розраховані індекси можна вважати не лише інформаційною базою моніторингу регіональних стратегій розвитку, але й індикаторами ефективності їх реалізації (досліджували д.е.н. Л.К. Семів, здобувач М.Ю. Лалакулич);
- *запропоновано модель соціально-економічного механізму формування нової якості потенціалу регіональної вищої освіти* (досліджували д.е.н. Л.К. Семів, здобувач М.Ю. Лалакулич);
- *проаналізовано розвиток наукової сфери* – важливого складника інтелектуально-інноваційного розвитку регіону на прикладі регіонів, де зосереджена основна його частка, а саме: Дніпропетровської, Донецької, Львівської, Одеської, Харківської областей і м. Києва. Запропоновано розвивати на регіональному рівні взаємовідносин між науковою та економічною сферами шляхом створення так званих регіональних техніко-економічних мереж (ТЕМ) (прообразом яких у 70–80 роки ХХ ст. в Україні були міжвідомчі науково-виробничі комплекси та об'єднання), які є сукупністю різних суб'єктів інноваційної діяльності, що взаємодіють між собою, колективно беруть участь у розробці, виробництві та реалізації технологій, товарів і послуг (досліджував к.ф.-м.н. О.В. Караванський);
- *на основі застосування програмно-цільового підходу зроблено висновки та рекомендації щодо забезпечення економіки регіону кваліфікованими робітничими кадрами в системі інноваційної моделі розвитку* (на прикладі Львівської області) (розробляли д.е.н. У.Я. Садова, д.е.н. Л.К. Семів, м.н.с. Н.І. Андрусин, економісти М.М. Біль, Л.В. Михайлюк, здобувач С.М. Шевченко).

Теоретичні та прикладні результати досліджень висвітлені у 14 доповідних записках; обговорювалися на 55 міжнародних, всеукраїнських наукових конференціях; апробовані при виконанні 7 госпдоговірних тем, які виконувалися на замовлення Головного управління економіки Львівської обласної державної адміністрації. За результатами науково-дослідної теми підготовлено колективну монографію «Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону в контексті євроінтеграції».

Надійшло 30.03.2009 р.